

PUČKA ARHITEKTURA LAĐEVAČKOG KRAJA

DAMIR KREMENČIĆ

Hrvatsko kulturno društvo Braće Radića
Kopernikova 16, 10010 Zagreb

UDK: 728.3:39(497.5-3 Kordun)

Stručni rad

Primljeno: 15.11.2003.

Prihvaćeno: 15.12.2003.

Nakon strašnog razaranja za Domovinskoga rata ovim se radom bilježe podaci o sačuvanim drvenim kućama i gospodarskim zgradama u selima župe Lađevac i nekoliko primjera iz Cvitovića. Fotografska i arhitektonska dokumentacija omogućuje shvaćanje organizacije okućnice i pravila građenja. Ujedno se proširuje obrađeno područje Slunja i Rastoka na područje od Gornjeg Popovca do Salopek Luka. Vlasnici sačuvanih tradicijskih objekata potiču se na čuvanje i obnovu ovih "nemodernih" objekata. Suradjujući s kordunaškim folklorasima doznao sam da su u Lađevcu četiri drvene kuće preživjele Domovinski rat. Miroslava Hadžihusejnović-Valašek potaknula je malo istraživanje i evidenciju onoga što je ostalo sačuvano. Krenuo sam na teren očekujući ostatke ostataka, spaljene drvene kuće, to jest kućišta bez ičega. Stanje koje sam zatekao u lađevačkim selima prilično me ugodno iznenadilo. No, veći broj drvenih kuća onemogućio je u kratkom vremenu koje sam imao na raspolaganju stvaranje potpunije evidencije. Ovaj tekst je tako tek prvotni izvještaj.

Ključne riječi: pučka arhitektura / Lađevac / Kordun

SALOPEK LUKE

Spuštanje u dolinu Korane kod sela Salopek Luke otkrio mi je jedan od najljepših krajolika Hrvatske kojega sam vidio. Uz srušeni most iz pedesetih godina dvadesetoga stoljeća kojim su Hrvati iz okruženja godine 1991. bježali u Bosnu, sagrađen je *bent*, pregrada koja zaustavlja tok Korane i čuva vodu za rad vodenica. Vodenica na desnoj strani je u selu Skukani u općini Cetingrad, a na lijevoj obali je mlin građen oko 1922. godine, vlasništvo Šime Barića. Oba mlina se zovu Skukanovi mlinovi. Mlin se može uz minimalna ulaganja urediti i privesti svrsi ‡ za meljavu i turizam. Na obali Korane podignuta je prostorija betonskih zidova za boravak mlinara, a iznad same rijeke je postrojenje mlina sa četiri mlinska kamena. Napravljen je arhitektonski snimak mlina na lijevoj obali.

Salopek Luke † vodenica na Korani (snimio Damir Kremenić)

LAĐEVAČKO SELIŠĆE

U Lađevačkom Selišću, na kućnom broju 66, u kući Jose Malinara, pronašli smo sačuvanu zidanu peć. Kuća je troprostorna, ulazi se u središnji prostor, a jedini je od pregledanih objekata koji u prostoru desno od ulaza ima prostoriju za stoku. U lijevom prostoru je boravak za ljude. Nacrta na zidnu peć.

ARAPOVAC / ČAMEROVAC

U zaselku Arapovac, dijelu Čamerovca, na kućnom broju 236, sačuvana je okućnica Ante Klobučara. Vidi se postava okućnice s gospodarskim zgradama postavljenima u četverokut te čine malu tvrđavu. Jednu stranu zatvara stambeni objekt, nasuprot je *šajer* jednake veličine, uz koji je prislonjen *krmečak*. S jedne strane dvorište zatvaraju *suša* i ograda, a s druge strane *štala* i dvokrilna ulazna vrata (vidi skicu). Začuđuje postava *kuruzane* izvan ograđenog prostora; građena je tridesetih godina dvadesetog stoljeća. Jasno je da je lakše spremati kukuruz u *kuruzanu* koja nije u stisnutu dvorištu. S druge strane, ovakva postava omogućuje krađe, kojih je, prema kazivanjima, bilo i s tavana kuća, pa valja pretpostaviti da se to događalo i s *kuruzanama*. Vlasnik kuće tvrdi da je kuća stara oko tri stotine godina. Vjerojatno je to pretjerano, no o starini kuće

govori to da je dvoprostorna, a ulazni prostor, *vanjska kuća*, nije posebno uređena za stanovanje, nego se u njoj loži vatra i otvorena je prema potkrovlju, u koje vode *štige* i ljestve, stepenice. Zanimljiv je detalj na uglovima stambene zgrade. Lagano savinute gredice odtireću težinu krova i potkrovlja na kojemu se čuvaju prinosi. Iako ima novosagrađenu kuću, koju *mu je dala obnova*, Ante ne želi u njoj živjeti. Više voli ovu staru kuću. U kući i u gospodarskim zgradama je sačuvan inventar. Vlasnik kuće govorio je o malim drvenim klinovima učvršćenima u krovne grede u *sobi* na koje se vješao *kotal s varenikom*, da mačka ne pojede skorup.

Kuća u Arapovcu (snimio Damir Krenenić)

PLEŠEVO SELO / ČAMEROVAC

Pleševo Selo zaselak je Čamerovca. Na kućnom broju 218 lijepa je okućnica, vlasništvo Mile Pleše. Nasuprot kuće s *ganjkom* je štala, s datumom gradnje 29. veljače 1934. godine. S lijeve je strane okućnice, gledano od kuće, *kolnica*, a nasuprot su *krmečak* i *zahod*. Izvan ograde okućnice, prislunjena uz nju, je *kuruzana*. *Šajer* i *ambar* su izvan ograde. *Ambar* je posebno zanimljiv jer ima zidani podrum. U Pleševom Selu ima još nekoliko drvenih objekata.

GORNJI LAĐEVAC

U Gornjem Lađevcu je sačuvano osam drvenih objekata, od čega je jedan u doba bilježenja bio u lošem stanju. Kasnije se srušio krov. Predloženo je njegovo preseljenje u Blagajski Pavlovac, na okućnicu koja se uređuje za seoski turizam. Skupina drvenih kuća sačuvana je na vrhu sela, s desne strane puta. Kuća Milke Vuković (kućni broj 20 a) izvana je obložena novim materijalima, ali je inventar u cijelosti sačuvan. Dvorište je ograđeno visokom ogradom. Na moje pitanje zašto su ograde tako visoke i od punih dasaka, dobio sam odgovor da je tako zgodno jer se daske duge četiri metra prepile na pola i slaže se ograda. Vjekovna nesigurnost ovih krajeva vjerojatno je utjecala na postavljanje tako visokih ograda preko kojih se ne vidi u dvorište. Te iste daske mogle bi biti prepiljene i na četiri dijela, što bi uštedilo vrijeme gradnje ograda i novac. Očito je osjećaj nesigurnosti još uvijek dovoljno jak da bi se podizale visoke ograde. Susjedna kuća (kućni broj 21) je zanimljiva i relativno dobro sačuvana izvana, ali gospodarica nije dopustila snimanje. Vrlo lijepa kuća prizemnica, bez ganjka, kuća je Mile Vukovića Kovača u Gornjem Lađevcu (broj 11). Skrivena iza novogradnje (obnova), ova kuća je ujedno i pozornica za razna video i televizijska snimanja programa koje priređuje KUD "Lađevčani". Lijepi prostor voćnjaka ispred kuće i drveni objekt idealni su za dočaravanje nekadašnjeg izgleda Lađevca. Kuća je građena 1938. godine i preživjela je i Drugi svjetski i Domovinski rat bez većih razaranja. I gospodarstvo je organizirano po svim "pravilima". Prizemnica Mile Vukovića Kovača troprostorni je objekt. Ulazi se u srednji prostor bez podesta ili vanjskih stuba, izravno sa zemlje. Ako je taj prostor sređen za boravak, naziva se *srednja soba*, a ako nije sređen, *vanjska kuća*. U ovoj je kući prostorija uređena za boravak i u njoj se priprema hrana. Desno se ulazi u *sobu*, prostor u kojem se živi. Lijevo od srednje sobe je *sobica*, u kojoj se spava. Iz *srednje sobe*, a nasuprot ulazu, vode vrata u gospodarski dio okućnice, gdje se nalazi *šajer*, *krmečak*, *suša* i *kuruzana*, opet smještena na "nelogičnu" mjestu uz vanjsku ogradu okućnice. Lijevo od kuće, gledano prema ulazu, mali je obrađeni i ograđeni komadić zemlje, iznad kojeg je brajda s vinovom lozom. Na kući je negdašnji slamnati krov zamijenjen pokrovom crijepom. Nekad su lopovi razvaljivali slamu na krovu i krali *špek* i *krač* s tavana. Kad bi izlazili, prvo su na štap stavili šešir da vide puca li vlasnik iz duplice. Vlasnik kuće, Mile Vuković, kako sam kaže, "drveni je majstor" i iznimno je zanimljivo nazvao grede (vidi skicu). Na uglovima kuće je spoj greda koji se zove *sik* i nekada je prelazio 4 do 5 centimetara preko ugla kuće (mali tzv. "hrvatski" ugao). Danas je to sačuvano samo na jednom uglu, jer je smetalo pri bijeljenju kuće vapnom pa su *siki* otpiljeni. Konusno izrezan kraj grede koji ulazi u drugu gredu i svojim oblikom učvršćuje ugao naziva se *žvalja*. Kuća ima podrum u koji se ulazilo odmah kod ulaznih vrata dvokrilnim vratima, koja su sada zazidana. Sama je vlasnica rekla da im je prolaz koji su ostavili za podrum premalen i nezgodan, pa sam ih nagovarao da vrata prvobitna vrata za podrum. U Gornjem Lađevcu su sačuvani i drveni objekti na kućnom broju 10, kuća s ganjkom i zidanim podrumom s posebnim ulazom na duljem pročelju kuće, broj 9 i 8, koji će biti obrađeni naknadno.

Gornji Lađevac † ugao kuće s krovnim gredama (snimio Damir Kremenčić)

GORNJI POPOVAC

U selu Gornji Popovac zabilježio sam napuštenu kuću s kućnim brojem 25. To je prizemnica u koju se ulazi preko nekoliko drvenih stuba. Na pročelju su četiri prozorske osi, a ispod pola kuće je zidani podrum, u koji se ulazi s duljeg pročelja. Zanimljivo je i gospodarstvo.

Gornji Popovac † prizemnica sa zidanim podrumom (snimio Damir Kremenčić)

LUMBARDENIK

Iako sam nastojao zabilježiti u prvome redu kuće lađevačkih sela, nisam odolio putokazu za Lumbardenik u neposrednoj blizini Slunja, što se pokazalo dobrom znatiželjom. U selu je sačuvano petnaest pojedinačnih drvenih objekata, nešto manjih i skromnijih nego u lađevačkim selima, te sedam cjelovitih okućnica. Daljnja bilježenja svakako će biti usmjerena dijelom i na ovo selo.

SLUNJ

U gradu Slunju zabilježio sam zanimljive kuće u Plitvičkoj ulici br. 23 i 25 (nekad Milašinčićeva 85 i 87), obojane plavom i smeđom bojom. Nekad je bilo više plavo obojanih kuća. Arhitekturu Slunja obradio je od Konzervatorski odjel Ministarstva kulture u Karlovcu.

RAKOVICA

U Rakovici je na zavoju preko puta skretanja za školu donedavno postojalo cijelo očuvano gospodarstvo. Srušeno ja da bi se moglo napraviti parkiralište. Unutar jezgre Rakovice postoji nekoliko zanimljivih objekata. Na samoj cesti zabilježio sam polusrušeni objekt, kućni broj 38. Gazdarica koja živi u novom objektu iza ove polusrušene kuće rodila se u toj staroj kući i ne želi je srušiti. Kuća broj 42 drvena je žbukana, a broj 40 niska prizemnica ponuđena na prodaju. Čekaju se razgovori s Turističkom zajednicom općine Rakovica o otkupu kuće i iznajmljivanju vrlo marljivom Kulturno-umjetničkom društvu "Izvor" iz Rakovice.

CVITOVIĆ

U Cvitoviću sam zabilježio preživjelo gospodarstvo na kućnom broju 69, u zaselku Paulići. Prema kazivanju susjeda, kuća je stara stotinjak godina, i ima trokutasta skošenja na krovu, *kobiljače*. Gospodarski objekti smješteni su u četverokut, a u sredini okućnice je bunar. Ambar je udaljen 14 metara od kuće. Pokriven je dosta oštećenom šindrom. Napravljena je skica okućnice, čeka se detaljno arhitektonsko snimanje i prijedlog za očuvanje okućnice. Zanimljiv je kućni broj 72 u istom zaselku Paulići, vlasništvo Mile Paulića, koji živi u Zagrebu. Drvena kuća je odvezena u Domovinskom ratu, a godine 1997. vraćena na prvobitno mjesto i ponovno složena uz pomoć susjeda. Kuća broj 59, vlasništvo Marije Radočaj, obnovljena je nakon Domovinskog rata. Kuća je prizemnica, na dvorišnoj strani ima *ganak*, a u prizemlju je prostor za stoku. Prema kazivanju vlasnice, kuća je stara oko devedeset godina.

Cvitović, zaselak Paulići † kuća s *kobiljačom* na krovu (snimio Damir Kremenčić)

DOLNJI CEROVAC

U selu Dolnji Cerovac zabilježio sam kuću Ivana Čopa, kućni broj 103, koja je do polovice pokrivena slamom. To je, prema kazivanju susjeda, jedina tako pokrivena kuća. Vlasnik ne voli posjete, a kako nije bilo vremena za "umiljavanje", posjet je ostavljen za drugu prigodu. Vjerojatno se i srami zbog slamnatog "primitivnog" krova. Do kuće nema niti staze, a vlasnik bi rado sagradio nešto manje, samo da je uz cestu.

DREŽNIK GRAD

U Drežnik Gradu su gotovo sve kuće su bile uništene. Nešto snimaka je pohranjeno u Dijateku Hrvatskog kulturnog društva Braće Radića u Zagrebu nakon istraživanja 1990. godine. Ljubica Žanić iz Drežnik Grada, br. 89, prepoznala je u Sadilovcu dijelove svoje drvene ljetne kuhinje po zelenim vratima i inicijalima Ž J koja je njen sin Juraj Žanić urezao nožićem dok je bio mali. Nije htjela ponovno složiti ljetnu kuhinju jer su Srbi u njoj držali svinje, ali je kući donijela grede i spalila ih malo po malo, htijući je barem simbolički vratiti, da ne ostane u Sadilovcu.

ZAKLJUČAK

Iako svaka tradicijska arhitektura zaslužuje našu pozornost i evidenciju opisom, arhitektonskim i fotografskim snimanjem, oznakama na katastarskim kartama, te izravnom pomoći vlasnicima koji žele obnoviti neki objekt građen prema zakonima tradicije, smatram da drvena i zidana arhitektura Korduna, kao i svakog dijela Hrvatske koji je bio okupiran i rušen, tu pozornost posebno zaslužuje. Sve što je imalo predznak "hrvatsko" bilo je na Kordunu progonjeno i gurano u drugi plan – i ljudi, i običaji, napose crkva, zapošljavanje, sela... Za Domovinskoga rata sustavno su uništavane kuće, crkve, škole, trgovine, seoski domovi, ubijani su ljudi, čak i one koji su bili u kumstvu s pravoslavicima klali su upravo njihovi kumovi. Na djelu je bio pokušaj potpunog zatiranja svega. Ovaj je dio hrvatske tradicije gotovo potpuno nepoznat. I danas, u studenom 2003. godine, od sedam naznaka na Internetu koje se zovu Kordun, samo je jedna koja je napravljena u Hrvatskoj, i to ona tvornice "Kordun". Bilježenje o drvenoj arhitekturi Korduna se nastavlja i proširuje na područje Cetingrada i dijelova u koje u proljeće ove godine nisam stigao. Cilj je popisati, snimiti i nacrtati karakteristične objekte i predložiti one najvrednije ili jedine postojeće za zaštitu s privođenjem svrsi. Bjelinu Korduna u hrvatskoj etnologiji, koja se zorno vidjela na skupu u Slunju gdje je govoreno o malo tema, potrebno je zašareniti. KUD "Lađevčani" priprema internetsku stranicu na kojoj će, osim folklora i običaja, crkava i pjesama, biti i pučka arhitektura. Zaslužuju našu stručnu pomoć.

POPULAR ARCHITECTURE OF THE LAĐEVAC AREA

Summary

After terrible destruction during the 1990-1995 war, this paper notes the information on preserved wooden houses and farm buildings in the villages of Lađevac parish, together with several examples from Cvitović. The photographic and architectural documentation enables us to understand the organisation of house plot and the rules of building. At the same time, the documented area of Slunj and Rastoke spreads to the area from Bornji Popovac to Salopek Luk. The owners of preserved traditional objects are encouraged to preserve and renovate the "non-modern" objects. Having worked with the folklore dancers from Kordun, the author became acquainted with four wooden houses in Lađevac that survived the 1990-1995 war. Ms Miroslava Hadžihusejnović-Valašek has initiated a small-scale research and documenting of the preserved. The author has embarked on the fieldtrip expecting to find the pure remains, burnt down wooden houses, that is, the housing without anything else. However, he was pleasantly surprised with what he found in the villages of Lađevac. However, due to the large number of houses and the short period of time that he had at disposal, he was not able to create any complete documentation. This paper is merely a first report from the field.

Keywords: folk architecture / Lađevac / Kordun